

[93] ХАЈНРИХ ФОН ЗИБЕЛ***

Рођен 2. децембра 1817 у Дизелдорфу, умро 1. августа 1895 у
Марбургу

Ниједна наука не стоји у тако интимној вези са јавним животом као историја. Често, врло често су историјске идеје само копија политичких. А није пак ретко да историја, као наука, хоће да води реч и у политици. Свакако да ова сувишна интимност носи више штете но користи. Субјективизам худи научности историје, а ни доктринарство у политици није од користи. Одмерени пак узајамни утицај – јер је апсолутна објективност и изолованост историје од живота немогућа – има добрих страна. Веза с јавним животом доприноси разумевању историјских чињеница, а знање историје уноси критичке погледе у политички живот.

Модерно доба пуно је фрапантних примера обеју врста узајамности. Далман* је своју историју енглеске револуције запојио модерним духом, она је више тенденциозни спис наперен против „романтичара на престолу Цезара” Фр[идриха] Вилхелма IV*. Тјерова* историја револуције и бонапартизма је „историјска Марсељеза”, прва своје врсте, која оправдава и

* petar.pero.curcic@gmail.com; petar.curcic@ies.rs; <https://orcid.org/0000-0002-1392-4427>.

* Драгољуб М. Павловић, „Хајнрих Фон Сибел”, *Дело* 8 (1895), 93–98.

** Уређивачка напомена: Биографију Драгољуба М. Павловића видети у: Петар С. Ћурчић, „Историзам и рационализам. Приступно предавање из нове историје др Драгољуба Павловића ванредног професора Велике школе”, *Ахилејев штит* 1 (2024), 121–144. Текст је прилагођен савременом српском правопису. У фуснотама са * објашњене су биографије непознатих личности у тексту.

* Фридрих Кристоф Далман (Friedrich Christoph Dahlmann, 1785–1860) био је немачки историчар и политичар.

* Фридрих Вилхелм IV (Friedrich Wilhelm IV, 1795–1861) био је пруски краљ од 1840. до 1861. године. Поред изразито романтичарских и конзервативних уверења, одбио је 1848. године понуду Националне скупштине у Франкфурту (Frankfurter Nationalversammlung) да узме титулу немачког цара. Такође је расформирао и пруски парламент због превеликог политичког либерализма.

* Луј Адолф Тјер (Louis-Adolphe Thiers, 1797–1877) био је француски историчар и државник (министар спољних послова и премијер у два мандата, као и први председник Треће републике). У историографији се истакао пишући дела из француске историје XVIII и XIX века.

крвави терор револуционара и глорификује величину духа Бонапартина, а поникла је из опозиције његове Бурбонима. Гервинус* је својом историјом XIX в[ека] хтео да покаже да је слобода мета којој се човечанство све више приближује. У Јанзену* и Пастору* имамо типичан пример оне интимне узајамности историје и политике, која ништи и сенку објективности и прелази у партизанство. Трајчке* је, на штету своје генијалности, од главе до пете Германац, ватрен протестант и одушевљени обожавалац Хоенцолерна. Тен* пребацује Меколију* да је „суперлативност”, да свуда вири између редова виговац, а сам пати од истих слабости и парадоксизма, да му је Марк Моније* с правом могао рећи о првом делу Origines–а „истина је све што Тен каже, али и све противно томе такође је истина”. Ни онако дубоко критички Леополд Ранке, чија објективност може као узор да служи, не може а да понекад не да маха својим конзервативним назорима. Диспозиција к субјективному још је јача код историка, којима историјске архиве нису једино поље рада [94] већ мање више живље учествују у политичком животу. Један од таквих је велики историк немачки, Хајнрих фон Зибел, чија је смрт, 1-ог августа (по новом [календару]), ове год[ине] огроман губитак не само за науку историјску већ непосредно баш за немачки народ.

Хајнрих фон Зибел угледао је света у Дизелдорфу 2-ог децембра (по новом [календару]) 1817. Порекло води од једне протестантске свештеничке

* Георг Готфрид Гервинус (Georg Gottfried Gervinus, 1805–1871) био је немачки књижевни и политички историчар. Био је познат по својим вишетоимним историјама немачке поезије, као и општим историјама XIX века.

* Јоханес Јансен (Johannes Janssen, 1829–1891) био је римокатолички свештеник и историчар. Написао је осмотомну *Историју немачког народа*, кривећи протестантизам за немире у немачким земљама током раномодерне епохе.

* Лудвиг фон Пастор (Ludwig von Pastor, 1854–1928) био је немачки и аустроугарски историчар и ученик Јоханеса Јансена. Премда је био рођен у протестантској породици, у младости је прешао у римокатоличанство под утицајем мајке. Касније је био заговорник великонемачког решења и са изразито антипруским становиштима. Најзначајније дело му је *Историја панства* у 16 томова.

* Хајнрих фон Трајчке (Heinrich von Treitschke, 1834–1896) био је немачки историчар и либерални, националистички и антисемитски политичар. Најзначајније дело му је било *Немачка историја у XIX веку* у 5 томова.

* Иполит Тен (Hippolyte Adolphe Taine, 1828–1893) био је француски књижевник и историчар. У политичком погледу Тен је био критичар, како конзервативизма, тако и либерализма. Међутим, у каснијим истраживањима његова мисао је повезана са традицијама конзервативизма.

* Томас Бабингтон Маколи (Thomas Babington Macaulay, 1800–1859) био је британски историчар и вировски политичар. Најпознатији је био по свом делу *Историја Енглеске*, у којој је истакао улогу виговаца као политичке групације у развоју политичких слобода. Такође, Меколи је заговарао и идеју прогреса и његову нужност у политици.

* Марк Моније (Marc Monnier, 1829–1885) био је швајцарски писац. Најзначајније дело му је било *Историја модерне књижевности* (*Histoire de la littérature moderne, La Renaissance, de Dante a Luther*) из 1884. године.

породице. Деда Зибелов, свештеник у Засендорфу, и сам се, не без успеха и талента, бавио историјом. Од њега је остала расправа „Тестамент Фридриха Великог“, „Прилози к вестфалској црквеној о литерарној историји“. Отац Зибелов, који најпре хтеде да буде теолог ода се правној струци, и за доба владе Француза, поста прокуратор а доцније јустицијар. Год[ине] 1831. Фридрих Вилхелм III* подиже га у племићски ред. Богата кућа Зибелова оца у Дизелдорфу била је отворена првим уметницима и књижевницима — ту се виђаху врло често Шадов* и његови ђаци Хилдебранд*, Ширмер*, Хибнер* и др[уги], музичар Менделсон*, поета Имерман* и др[уги]. У средини овако духовитих људи провео је Зибел своје младићке дане. Тада је још дух његов добио импулса за филозофско посматрање живота. Нибура* је још у гимназији читао.

Свршивши гимназију, отишао је као садамнаестогодишњи младић у Берлин, где се одао правним и историјским студијама. Слушао је Савињија* и Ранкеа. Ниједан од доцената није толико утицао на младога Зибела, као његов учитељ Ранке „грдном множином знања, духовитим предавањем, оригиналним и индивидуалним цртањем”.¹ Praeceptor Germaniae, Ранке баш је тада засновао први историјски семинар за методичко изучавање истор[ијских] извора, једна установа која је историској науци непроцењиве користи дала, а из које су изашли онако чувени радници као Вајц*,

* Фридрих Вилхелм III (Friedrich Wilhelm III, 1770–1840) био је пруски краљ од 1797. до 1840. године.

* Вилхелм фон Шадо (Wilhelm von Schadow, 1788–1862) био је немачки сликар и оснивач школе из Дизелдорфа.

* Теодор Хилдебранд (Theodor Hildebrandt, 1804–1874) био је немачки сликар.

* Јохан Вилхелм Ширмер (Johann Wilhelm Schirmer, 1807–1863) био је немачки сликар пејзажа и графичар.

* Јулијус Хибнер (Julius Hübner, 1806–1882) био је немачки сликар и директор галерије.

* Феликс Менделсон Бартолди (Felix Mendelssohn Bartholdy, 1809–1847) био је немачки композитор и пијаниста. Живео је у Дизелдорфу 1833. године када је био музички директор у том граду.

* Карл Имерман (Karl Leberecht Immermann, 1796–1840) био је немачки песник и новелиста. Поред тога био је и судија који је од 1827. године службовао у Дизелдорфу у коме је 1834. основао и позориште.

* Бартолд Георг Нибур (Barthold Georg Niebuhr, 1776–1831) био је немачки историчар антике.

* Фридрих Карл фон Савињи (Friedrich Carl von Savigny, 1779–1861) био је немачки правник и историчар, као и утемељитељ правноисторијске школе која је одбацивала идеје о постојању универзалног права.

¹ Види биографију Зибелову од Paul Bailleu у Deutsche Rundschau, Oktober 1895.

* Георг Вајц (Georg Waitz, 1813–1886) био је немачки историчар средњег века и ученик Леополда фон Ранкеа. Познат је по својој *Немачкој уставној историји* (Deutsche Verfassungsgeschichte) у 8 томова, као и регионалним и локалним историјама Либекa и Шлезвиг–Холштајна.

Гизебрехт*, Зибел и др[уги]. 1837. промовисан је за доктора филозофије на основу своје дисертације: „de fontibus libri Jordanis de origine actique Getarum” 1840. г[одине] хабилитирао је као приватни доцент за историју на универзитету у Бону. а 1794. [sic!] поста ванредним професором годину дана доцније и редовним у Марбургу. Бурне 1848. није могао ни Зибел да мирује кад су немачке патриоте прегле да мисле о националном уједињењу из области родољубивих сањарија у дело приведу. У професорском Vorparlament-у у Франкфурту седео је и Зибел, али због његових принципа, за тада доста назадних, не могаше бити изабран у парламент. После 1848. Зибел напусти неко време политику и одаде се плодноме раду. 1856 после малих сметњи због његових религиозних погледа, буде на наваљивање свога учитеља, Ранкеа, позван за професора у Минхен. После пет година дозирања напусти Минхен и доби професуру у Бону као наследник Далманов. Од онда ступа опет живо у политички живот. Баш се онда водила љута парламентарна борба про[95]тиву Бизмаркове војне реформе. Највећи умови немачки Гнајст*, Дункер*, Вирхов*, а с њима и Зибел, који је од 1862–64. као народни посланик припадао левом центруму, енергично беху пристали противу милитаризма Бизмаркова. Реформа војна беше и незаконитим путем изведена. Бизмарк није хтео да зна за уставне скрупуле, и када су догађаји оправдали његове самовољне поступке, тада је и већи део опозиције попустио у срџби и приближио се канцлеру. Од то доба и Зибел постаје политички пријатељ Бизмарков и остао му је до смрти као један од најоданијих. 1864, због једне подуже болести и телесне махне, морао је напустити политику. У њој се јавио још 1866. при распадању немачког*, а стварању Северног савеза*, као и доцније — против општег права гласа и ултрамонтанаца. 1875. буде постављен за директора пруских државних

* Фридрих Вилхелм фон Гизебрехт (Friedrich Wilhelm von Giesebrecht, 1814–1889) био је немачки историчар средњег века и ученик Леополда фон Ранкеа. Најпознатије и уједно највеће дело му је *Историја немачког царства* (Geschichte der deutschen Kaiserzeit.) у 6 томова, као и биографија Карла Великог.

* Рудолф фон Гнајст (Rudolf von Gneist, 1816–1895) био је немачки правник, судија и либерални политичар.

* Франц Дункер (Franz Duncker, 1822–1888) био је немачки политичар либералне оријентације. Студирао је историју и филозофију у Берлину, да би касније био један од лидера Либералне партије и Напредне странке. Најпознатији је као синдикални вођа и оснивач Хирш–Дункеровог модела синдикализма.

* Рудолф Вирхов (Rudolf Virchow, 1821–1902) био је немачки лекар, патолог, преисторичар и либерални политичар. Један од оснивача Напредне и Слободоумне странке.

* Мисли се на Немачку конфедерацију (Deutscher Bund) која је била сачињена од 39 земаља и настала је након одлука Бечког конгреса 1815. године.

* Севернонемачка конфедерација (Norddeutscher Bund) био је војни савез између 22 државе на простору данашње северне Немачке на чијем челу се налазила Пруска.

архива и тајног државног архива где се одмах осетила његова вредна рука. Плод његова рада као архивара су „Publikationen aus den preußischen Staatsarchiven”, и велико дело његово „Die Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I”, које поче излазити 1889. Ово дело — од кога је VII свеска изашла, остало му је недовршено.

Од заслуга Зибелових не сме се ни преко ових прећи: засновао је по угледу на Ранкеа први историјски семинар у Минхену, основао (уз сарадњу Ранкеа) Историјску комисију баварске академије наука, и „Historische Zeitschrift”, најбољи историјски часопис немачки, који је огромне услуге науци учинио публикацијом богатог материјала историјског нарочито из новијег доба.

*

Један скроз и скроз модерни историк, који сав живи у савременим идејама, скоро без симпатија за антички свет, Зибел се посветио проблемима нове историје.

Од првих већих радова је који је име Зибелово пронео кроз цео научни свет европски, „Geschichte der Revolutionszeit von 1789 bis 1800.”, од кога је 1853. г[одине] прва, а 1879. последња свеска изашла. У сасвим другој светлости износи нам Зибел оне крваве догађаје, из којих се родила модерна Европа. Његов политички принцип, конзервативни либерализам, противник насилних преврата оздо и владе масе, био му је *spiritus motor*, да догађајима од 1879. потражи други смисао. Жирондинци нису више мученици за легитимитет, нису само доктринари и таленти, већ и демагози и агитатори: они су први, који распирују страсти масе против ауторитета, они су ти који су Европу гурнули у крвави рат, који је човечанство стао неколико милиона жртава. Брисо*, Верњио*, Гаде–Кондорсе*, а не Кауниц*, Леополд II, Фридрих Вилхелм II, херцог од Брауншвајга, демократија је, а не аутократија, желела и изазвала рат. Кудикамо консеквентнији и државнички мудрији изгледају јакобинци, који знају да ће или краљ стећи

* Жак Пјер Брисо (Jacques Pierre Brissot, 1754–1793) био је француски револуционарни политичар, новинар, аболициониста и један од лидера жирондинаца.

* Пјер Верњио (Pierre Victurnien Vergniaud, 1753–1793) био је један од лидера жирондинаца.

* Никола де Кондорсе (Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, Marquis of Condorcet, 1743–1794) био је француски филозоф, политички економиста и математичар. Био је заговорник слободног тржишта, људских права и осталих идеја просветитељства.

* Венцел Антон фон Кауниц (Wenzel Anton von Kaunitz–Rietberg, 1711–1794) био је аустријски државник и дипломата, један од најзначајнијих дужносника у времену Марије Терезије и Јозефа II. Подстакао је многобројне реформе у Хабзбуршкој монархији.

војску или војска краља ако се дође до рата и да га република не сме желети. А да је одушевљење неорганизоване масе победило дисциплиновану војску европску 1793 — то је проста де[96]магошка легенда, по Зибелу. То би значило да дезорганизација побеђује организацију, анархија државу, а то је апсурдум! Европа је побеђена, што је имала на другој страни пуне руке посла и већих интереса. Заслуга је Хајзерова и Зибелова што су заиста једну иначе необјашњиву појаву, објаснили природном везом догађаја — питањем пољским. Тада се баш решавала судба несрећне Пољске, лицитирала се њезина имовина, и сваки је хтео да има на истоку одрешеније руке, те отуда онако млитаво вођење управо маневрисање рата, да би се добило времена и људи за ово далеко важније питање по њих. Али не само што је историја спољних односа код Зибела у другој и јаснијој светлости, него су и генезис и развитак револуције, иако не онако сјајно као код Тена, ипак на основу трудних студија извора, рељефно представљени.

Други један рад Зибелов иако не такве димензије као поменути, нити пак тако трајне вредности, то је више полемичко–историјска него објективно–историјска расправа о заслугама и штетном утицају на ток немачке историје „Римског царства немачке народности“, — империјалистичке политике Отона.² Леп је он карактеристиком историјског субјективизма. Његову патриотску душу вређала је распарчаност отаџбине му и то осећање незадовољства *a priori* осудило је политику Отона као штетну по Немачку, јер су императори германски морали више обраћати пажње Италији него својој рођеној земљи, где су допустили да се партикуларизам развије. Инсбрушки професор, Фикер*, успешно је оповргао твђења Зибелова као конјекције његовог патриотског мишљења, никако пак сагласна с историјским фактима.³

Круна Зибелових радова, — од којих овде само главније помињемо — то је споменуто дело „Die Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I“. Иако је у том историјском процесу стварања немачког јединства и сам био активан патриотским делањем, те се, познавајући природу духа му и погледе његове на свет — могло очекивати, да ће под утицајем личних доживљаја унети и више личнога суда, више једностраности, ипак је

² Die deutsche Nation und Kaiserreich 1861.

* Јулијус фон Фикер (Julius von Ficker, 1826–1902) био је немачки историчар који је био стручњак за средњовековну дипломатију. Његово најзначајније дело било је четвортомно издање *Истраживања царске и правне историје Италије* (Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens).

³ Ficker, Das Deutschen Kaiserreich, 1862. У: 75, Band. 1. Helf. Historische Zeitschrift, Зибел је баш пред саму смрт своју, објавио врло интересантне прилоге о поводу рата 1870. као додатак поменутом великом делу. Он и ту категорички устаје против извођења да је Наполеон III хтео рат. Напротив.

објективност једна од јачих страна овога дела. Лакше је победиоцу но побеђеноме бити галантерији и објективнији. Зибел је видео своју отаџбину уједињену, толико вековни сан остварен и патриотско осећање незадовољства уступило је места ведријем и задовољнијем, па је и суд здравији и критичнији. Мржња према Аустрији, правој сметњи уједињења његове отаџбине, овде је не само сведена на минимум но и ишчезава. Бојст* није смртни противник Пруске, који само мисли на реванш већ и државник, који уме да цени значај мира. Наполеон III невини је окривљен, да га је зао демон његовег цезаровског порекла го[97]нио да улети у рат, он већ лакомислени Грамон* је личност која носи кривицу и — психичка природа француског народа. Психолошка анализа француског народа није нешто оригинално Зибелово, већ смо је у малим варијацијама читали и код Трајчкеа, Дројзена и Хајзера. Хистеричност карактера помешана с амбицијом да је позван да маршира на челу културе — што све води непоштовању туђе егзистенције — то су по тврђењу немачких историка патолошке стране духа овог иначе великог и заслужног народа. У оцени ових генералних питања о историјској улози народа и институција, Зибел остаје веран традицији немачких модерних историка — он верује у историјску мисију протестантизма и Пруске!

Критички таленат Зибелов сјајно се показао одбацивши писма Марије Антоанете (издана од Hunolstein Fénillet) као фалсификат, те је и француска историска критика признала, посредно као истину његово тврђење. *Acta borussica* и „*Politische Correspondenz Friedrich's des Grossen*” — под надзором његовим, као богати историски материјал, угледали су света.

*

Да је човек чедо своје околине и свога века, Зибел је потврдио радом и животом својим. Оно што га је у јавном животу одушевљавало то га је покретало на рад и у области историје. Он се не устеже да призна ту узајамност. Тацитов постулат *sine ira et studio* не веже Зибела, он пише баш не *sine* већ *cum ira et studio*. Нису то гвоздени закони природе, ни маса друштвена ни институције, који чине историју, већ личности. Личности су они кристализациони центри у историји, који стварају дух времену и одређују

* Фридрих Фердинанд фон Бојст (Friedrich Ferdinand von Beust, 1809–1886) био је саксонски и аустријски државник. Најпознатији као министар спољних послова од 1866. до 1871. године, као и председник заједничке владе Аустроугарске од 1867. до 1871.

* Гроф Грамон (Agénor de Gramont, 10th Duke of Gramont, 1819–1880) био је француски дипломата и државник који је био министар спољних послова Француске током 1870. године.

ток историје. Идеје нису демонске силе ван човека које њиме владају — већ у њему, он их ствара и за њих се бори. Разуме се да је поред овог објективног субјективизма и индивидуални оправдан, — те некритични критеријум — симпатија има дакле места у оцени личности. Тугут* и Метерних заслужују историјску анатему, а Бизмарк култус грчких хероја. Једна од најслабијих страна највећег му дела то је овај култус херојима. „Суперлативизам” му се може пребацити, а култус личности и хотимично запостављање историјске законитости брани му да уђе у ред оних величина које не припадају једном времену, већ свима. Његов учитељ, Ранке, далеко је и од једне и од друге врсте субјективности, и то га чини већим од ђака.

Узорна објективност Ранкеова фали у делима Зибеловим. Отуда и онај принцип великог му учитеља, „све на своме месту и у своје време” уједно и принцип историзма насупрот рационализму, који не увиђа значај времена и места — није нашао онако педантне примене. Али Ранкеова универзалност схватања историјског процеса коме је европско друштво велика фамилија, те ниједан велики догађај не остаје изолован, а да не захвати цео образовани свет — није ни код Зибела слабији. Исто тако је и критичност једна врлина његовог писања историје. [98] Иако стил Зибелов није онако духовит и сјајан као Трајчкеов, који због сувишних, али дубоких рефлексива не може да реферише, ипак је он са гипкости и јасноће, без сувишне фразеологије са пластичности излагања један од првих стилиста. Уметничка страна историје у Зибела је у опште јача од научне. Зибел се одликује романијерском вештином у психолошкој анализи и цртању карактера. Нарочито је велики, као и учитељ му, у цртању дипломатских односа и кабинетске политике. Човек који на милост и немилост предаје друштво личности, и историјску нужност жртвује слободи личног делања мора и ближе познавати личност и боље јој умети душу прочитати и испричати је.

У историји немачкога народа је доба Бизмарково, — епохално. Народ који је у средњем веку одређивао Европи судбину, био је у новом осуђен на политичку немоћ, да поткусурује рачуне туђих освајача. Ко повуче паралелу између Немачке у доба Наполеона I и Немачке у доба Бизмарково — тај тек може ценити епохалне заслуге генерације пре Бизмарка, његових савременика и његове рођене. Такво доба, у коме делају тако патриотске генерације и таква генијалност као што је Бизмаркова, у коме се такав епохални посао довршава, као што је национално уједињење са правом се зове велико. Није тешко да такво доба обилно великим борбама и великим

* Јохан фон Тугут (Johann Amadeus von Thugut, 1736–1818) био је аустријски државник и канцелар Хабзбуршке монархије од 1793. до 1801.

результатима, нађе и великог свог историка. Немачко уједињење нашло га је у Хајнриху фон Зибелу.

др Драг[агољуб] М. П[авловић]

Примљено/Received: 30. 8. 2025.

Прихваћено/Accepted: 2. 9. 2025.